

De aandacht voor de Nederlandse context waarbinnen de besproken feesten en rituelen van nieuwe Nederlanders ontstaan en veranderen, maakt de bundel echter zeker vernieuwend. Het enige minpunt daarbij is het ontbreken van een conclusie die de in de onafhankelijke artikelen beschreven naoorlogse ontwikkelingen duidt. Zeker waar het om de institutionalisering van feesten en rituelen gaat, is er een verwevenheid met de ontwikkeling van de Nederlandse verzorgingsstaat, het minderhedenbeleid vanaf eind jaren zeventig, het cultuurbeleid van de jaren negentig, en de komst van nieuwe generaties van migranten, ieder met hun eigen achtergrond wat betreft leeftijd, gender en opleidingsniveau. Bijvoorbeeld de artikelen van Reus en Van Wetering over de Surinaamse gemeenschap in Amsterdam, laten zien hoe in de jaren tachtig een nieuwe generatie welzijnswerkers het voortouw neemt bij het organiseren van feesten en rituelen. Deze ‘culturele bemiddelaars’ of ‘zaakwaarnemers’ (een term van de socioloog Andre Köbben) weten op dat moment de grootste achterban te verwerven of hebben de beste contacten met lokale bestuurders (en subsidieverstrekkers). Dezelfde spreekbuisfunctie wordt opgeëist door verenigingen, scholen, kerken, of winkels – een toonbeeld van hoe sterk feesten en rituelen een politieke dimensie hebben. Juist omdat de auteurs zich duidelijk positioneren ten opzichte van het ‘anti-multiculturalisme’ had een kritische noot bij de onvoorziene effecten van bijvoorbeeld het minderhedenbeleid hier op zijn plaats geweest. Hetzelfde geldt voor het recente dichtdraaien van de subsidiekraan voor een aantal van de beschreven feesten en festivals. Hoe ziet de toekomst van deze ‘nieuwe Nederlandsheid’ eruit?

Aniek X. Smit
Universiteit Leiden

David Parrott, *The business of war. Military enterprise and military revolution in Early Modern Europe* (Cambridge etc.: Cambridge University Press, 2012) xv+429 p. ISBN 978-0-521-73558-2 (paperback).

Dit werk is een belangrijke nieuwe bijdrage aan het debat over de band tussen oorlog en staatsvorming in de Vroegmoderne Tijd. Lang domineerde hier de these van de zogeheten ‘Militaire Revolutie’, die stelde dat militaire ontwikkelingen in de zestiende en zeventiende eeuw in Europa direct leidden tot groeiende staatsmacht. Deze these is tegenwoordig sterk genuanceerd, onderuit gehaald of vervangen door een reeks kleinere revoluties. Parrott probeert met dit boek een nieuwe weg in te slaan. Parrott onderzoekt de verschillende vormen van wat hij noemt ‘public-private partnership’ in de oorlogvoering in West- en Centraal-Europa tussen 1500-1700. De nadruk lag volgens hem tot dusver te zeer op de sterke staat als natuurlijke uitkomst van de militaire ontwikkelingen. De militaire ondernemers die de troepen op de been brachten, zijn ten onrechte gemarginaliseerd. Zij, en de kooplui die de troepen bevoorraadden, staan bij Parrott centraal. Hij schaaft hen onder de noemer private ondernemers, die tot eind achttiende eeuw een grote rol bleven spelen in de Europese oorlogvoering. Hij laat zien dat deze ondernemers efficiënter, flexibeler, meer ervaren, meer bedreven en betrouwbaarder waren dan de staat.

Na 1550 kende Europa steeds langere perioden van onafgebroken oorlogvoering, die culmineerden in de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). Dit leidde tot uitputtingsoorlogen, die volgens Parrott de sleutel waren in wat hij noemt de vroegmoderne ‘revolution in

military affairs'. Hiermee bedoelt hij dat de militaire ondernemers in deze context een nieuwe rol gingen spelen die veel meer risico meebracht, namelijk die van financier. Het militair ondernemerschap ontwikkelde zich tot een hoog ontwikkelde vorm van commerciële activiteit, gehuld in de traditionele waarden van de zwaarddragende adel. Eén keer spreekt Parrott zelfs van oorlog als vorm van 'venture capitalism' (p. 263). In feite was er tussen 1560 en 1660 sprake van wat hij noemt militaire devolutie. Contemporaine geschriften schetsen echter vooral een idealisering van de macht van de vorst. De ondernemers zelf hadden ook geen belang bij het weergeven van de werkelijkheid. Parrott noemt Frankrijk een uitzondering want hier bleef het militair bevel, om adelpstanden te voorkomen, in handen van familie, cliënten en bondgenoten. In 1650-1700 ziet hij een keerpunt in een sterke daling van de sociale status van soldaten: het loon ging omlaag en ze kregen te maken met strenge discipline. Nu pas kwam het merendeel van de soldaten uit de onderkant van de samenleving.

Parrott heeft in menig opzicht gelijk, maar tegelijkertijd is veel van wat hij zegt aanvechtbaar. Hij stelt bijvoorbeeld dat de soldaat in de zestiende eeuw doorgaans niet uit de onderkant van de samenleving afkomstig was omdat hij zelf zijn wapens en uitrusting moest meebrengen. Inderdaad was niet elke soldaat afkomstig uit de sociale onderklasse. Parrott ziet echter over het hoofd dat de soldij in 1600 ruwweg even hoog was als in 1500, terwijl er sprake was van forse inflatie en een groeiende bevolking. Verpaupering is alom goed gedocumenteerd; overal bestaan maatregelen tegen ontslagen soldaten die leefden als vagebond of crimineel. Het is duidelijk dat de sociale status van de soldaat daalde in de zestiende eeuw. De aanschaf van wapens en uitrusting geschiedde in deze context meest door de militaire ondernemers, die waarschijnlijk reeds meer krediet verschafden dan Parrott meent. Hij bagatelliseert het verdwijnen van het landsknechtensysteem dat met de geschetste ontwikkeling verband houdt.

Het grote probleem met betrekking tot Parrotts centrale these is dat hij de termen 'public' en 'private', die centraal staan in zijn analyse, nergens definieert. Parrott blijft door het gebruik van deze termen binnen het paradigma dat hij zegt te bestrijden en dat sterk is beïnvloed door de ideeën van Max Weber en Otto Hintze. In de zestiende en zeventiende eeuw hebben publiek en privé echter een wezenlijk andere betekenis. Zeventiende-eeuwse voorstellingen van de staat waren plooibaar, waardoor je ook kunt zeggen dat de meest adellijke militaire ondernemers deel konden nemen aan het staatsvormingsproces. Parrott bespreekt wel het belang van sociale netwerken en patronage maar werkt dit in zijn centrale these niet uit. Zeventiende-eeuwse legers, niet alleen de Franse, waren in feite gemobiliseerde patronagenetwerken. Hoe 'private' waren in deze context de 'private contractors'? Opvallend is verder dat het woord corruptie vooral in verband met de staat lijkt te vallen.

Inzake de motieven van ondernemers om de oorlogvoering te schragen onderkent Parrott het grote belang van andere dan financiële drijfveren. Maar ook dit werkt hij niet uit in zijn centrale these. Typerend is dat Parrott denkt dat de Republiek haar kolonels uit praktische en politieke overwegingen als werknemers behandelde; hierdoor zouden ze financieel afhankelijk en uit handen blijven van de stadhouders (p. 112-113). De keuze van de militairen voor de stadhouders in de politieke crises van 1618 en 1650, maakt echter duidelijk dat hun loyaliteit niet in de eerste plaats op geld was gebaseerd.

Erik Swart

Universiteit van Amsterdam